

Človekova varnost v teoriji in praksi

Spremembe v varnostnem okolju so značilno vplivale na varnostne koncepte in pristope. Koncept človekove varnosti se je začel intenzivno uveljavljati v znanosti in praksi po koncu hladne vojne. Leta 1994 je bilo objavljeno poročilo o človekovem razvoju (Human Development Report), ki je ozavestilo in vzpostavilo drugačen pogled na sodobno varnost.

• r : „ t ; VA

f • •
v : • • •

h A-
rt P

AVTOR:

Doc. dr. Iztok Prezelj

Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva ploščad 5, Ljubljana

Uvod

Pomemben pogled na človekovo varnost se je razvil tudi v Kanadi s strani vlade in nekaterih akademikov. Kanadska vlada je na tej ideji zgradila svojo zunanjepolitično prioriteto, dala pa je tudi pobudo za ustanovitev Mreže za človekovo varnost. Tejmreži je predsedovala tudi Republika Slovenija. Raziskovalno agendo človekove varnosti so spodbudile tudi številne okrogle mize in seminarji, ki sta jih organizirali Mreža za človekovo varnost in Komisija za človekovo varnost. Vprašanja človekove varnosti so se pojavila na dnevnem redu Organizacije združenih narodov (OZN), prav tako pa tudi na dnevnih redih in v političnih razpravah

drugih mednarodnih in regionalnih organizacij, npr. G7/G8, Afriške unije, ASEAN in Evropske unije. Vedno več vlad in nevladnih organizacij je človekovo varnost vključilo v programe in politične prioritete. Mediji so se začeli vedno bolj posvečati temam in problemom, v katerih sta se odražali visoka prizadetost in ogroženost posameznikov. Različne stroke in vede so se vključile v razpravo o vidikih ogrožanja in načinih zagotavljanja individualne varnosti.

Koncept človekove varnosti je prinesel številne novosti v odnosu do tradicionalnega koncepta (nacionalne) varnosti, kar se še posebej nanaša na posameznika kot temeljni referenčni objekt varnosti za razliko od države. Prek koncepta človekove varnosti se je varnost tesno povezala tudi s konceptom trajnostnega človekovega razvoja. Poleg tega ne moremo govoriti o enem pristopu k človekovi varnosti, ampak o več dokaj dodelanih pristopih na znanstveno-konceptualni ravni in v praksi. Med temi pristopi obstajajo številne podobnosti pa tudi nekatere razlike. Kontekst oblikovanja koncepta ali politike človekove varnosti je tisti dejavnik, ki je še najbolj vplival na razlike med pristopi.

Članek se najprej osredotoči na predstavitev bistva koncepta člo-

Osrednja tema

vekovе varnosti in njegovega pomena. Ključna podmena celotnega članka je v dejstvu, da se koncept človekove varnosti razvija tudi kot posledica globalizacije, hkrati pa jo v nekem smislu tudi determinira. Globalni mir in varnost se vedno bolj eksplicitno zagotavljata na osnovi elementov, ki so sestavni del koncepta človekove varnosti. V empiričnem delu članka bodo predstavljeni nekateri ključni pristopi k človekovi varnosti.

Razlaga koncepta človekove varnosti

Po koncu hladne vojne so se pojavili številni oboroženi konflikti po vsem svetu, hkrati pa se je zmanjšala nevarnost medblokovskega jedrskega spopada. Vojaška grožnja se je v globalnem merilu zmanjšala in javnost je postala pozorna na številne druge grožnje, med katerimi so bile nekatere povsem nove, druge pa so dobile le novo preobleko. Klasični pristop k zagotavljanju nacionalne, regionalne in globalne varnosti ni več zadostoval za učinkovito interpretiranje, analiziranje in obvladovanje varnostnih razmer. V varnostne politike se je tako vedno bolj vključila

človeška dimenzija. Fokus varnosti se je preusmeril na zaščito ljudi in skupin ljudi pred grožnjami njihovega preživetju. Poleg zmanjšane medblokovske nevarnosti so h krepitvi človeške dimenzije varnosti prispevali še:

- krepitev pomena človekovih pravic in svoboščin,
- naraščanje števila konfliktnih območij, v katerih je bilo prizadetih veliko število ljudi (humanitarne krize),
- vedno večje zavedanje pomena človekovega življenja in blagostanja,
- globalizacija ipd.

Slednja je pripeljala do okoliščin, ki so drastično vplivale na dinamiko ogrožanja varnosti:

- krčenje prostora (pomen geografske in fizične razdalje se zmanjšuje),
 - krčenje časa (tehnologija povečuje hitrost prenosa informacij ipd.),
 - izginjanje meja (kar se predvsem nanaša na zmanjševanje vloge nacionalnih meja za pretok ljudi, kapitala, dobrin, idej ipd.).
- Posledično se lahko grožnje varnosti hitreje prenesejo oziroma razširijo na večja geografska področja, pri čemer nacionalne meje ne igrajo več tako pomemb-

ne vloge (širjenje transnacionalnih groženj). V takem okolju je prišlo do horizontalnega in vertikalnega širjenja koncepta varnosti.¹¹² Horizontalno širjenje se nanaša na vključevanje "novih" nevojaških dimenzij ogrožanja in zagotavljanja varnosti, čeprav je bilo dejansko novih zelo malo. Gre za vključitev okoljske, gospodarske, demografske, kriminalitetne, teroristične, zdravstvene, informacijske, migracijske in drugih dimenzij ogrožanja varnosti. To je bilo v kognitivnem smislu mogoče predvsem zaradi kognitivnega in objektivnega zmanjšanja vojaške nevarnosti. Po drugi strani pa je vertikalno širjenje koncepta varnosti privedlo do izpostavljanja pomena varnosti drugih nedržavnih objektov varnosti, kot so posamezniki, skupine ljudi, globalna skupnost ipd. Vertikalno širjenje koncepta je bilo možno zgolj zaradi horizontalnega širjenja. Proces širjenja je bilo mogoče opazovati na politični in znanstveni ravni. Helmut Schmidt, bivši zahodnonemški kancler, je bil med prvimi političnimi voditelji, ki so sprejeli široko pojmovanje varnosti. To pomeni, da varnosti ni razumel zgolj skozi vojaški pogled, ampak tudi drugače. Že leta 1977 je ugotavljal, da je iztekajoče se desetletje prineslo naftno krizo, denarno

nestabilnost, svetovno inflacijo, nezaposlenost in druge slabosti. Vse te negativne dejavnike je imel za gospodarsko dimenzijo varnosti.³ Verjetno prvi mednarodni politični primer celostnega pristopa in v tem smislu poskusa oddaljitve od ozkega razumevanja varnosti je predstavljalo poročilo Palmejeve komisije iz leta 1982 z naslovom Skupna varnost: načrt za preživetje, ki zanika realističen pogled na mednarodne odnose,^{*1} zavrača varnostno kompetitivnost in poudarja pomen sodelovanja kot sredstva za doseganje varnosti.

To poročilo je v bistvu predstavljalo političen konsenz nevtrálnih držav in držav, članic Nata ter Varšavskega pakta, o skupnem zaznavanju groženjmednarodni varnosti.

Predstavniki teh držav so v dokumentu med drugim ugotovili, da nobena država ne more zmagati v jedrski vojni, zato se ta nikoli ne sme začeti, s čimer so preusmerili pozornost na druge, takrat še zgoljmožne dimenzije ogrožanja varnosti. Pomembno vlogo je igralo še poročilo Brandtove

^{*1} Grizold meni, da predstavlja poročilo poskus sinteze med realističnim in idealističnim pristopom k razumevanju varnostne problematike. 4

komisije iz leta 1983, ki je predstavljalo gospodarsko varnost kot nujen pogoj za vzdrževanje in sredstvo za doseganje politične varnosti, predvsem z globalno redistribucijo prihodkov med bogatimi in revnimi. Ključno za razvoj človekove varnosti pa je bilo letno poročilo o človekovem razvoju, ki ga je izdal UNDP leta 1994. OZN spada med najpomembnejše institucionalne kontekste, v katerih se pojavljata koncept in praksa človekove varnosti. Po konceptu človekove varnosti, ki ga je razvil UNDP, je za sodobne grožnje varnosti in varnostna tveganja značilno, da neposredno prizadenejo navadnega državljana in njegove politične možnosti izbire. Letno poročilo identificira širok spekter ogrožanja varnosti posameznika.^{5>6} Razvili so se tudi številni drugi koncepti človekove varnosti, ki so se uresničevali na akademski ravni ali pa v konkretnih mednarodnih organizacijah in

programih po vsem svetu. Namen tega teksta seveda ni predstaviti vse pristope, želimo pa izveči ključne nastavke za razumevanje trenda. Pregled različnih razumevanj človekove varnosti pokaže, da pristopi poudarjajo predvsem netradicionalne grožnje varnosti, vendar pa pri tem ne zanemarjajo oziroma zavračajo tradicionalnih groženj. Slednje je zelo pomembno, saj lahko koncept le tako predstavlja primerno orodje za razumevanje in obvladovanje sodobnih kriznih žarišč. Spekter zaznanega ogrožanja posameznika tako vključuje:

- gospodarske grožnje,
- prehrabne grožnje,
- zdravstvene grožnje,
- okoljske oziroma ekološke grožnje,
- politične grožnje,
- demografske grožnje,
- kriminalitetne grožnje v vseh oblikah, vključno s terorizmom,
- naravne nesreče,
- nasilne oborožene konflikte in vojne,
- genocid, etnocid,
- mine,
- lahko pehotno orožje in njegovo širjenje ipd.

Pristopi se seveda rahlo razlikujejo po tem, kateri grožnji dajejo prednost. V tem smislu ne obstaja konsenz, katera nevojaška oblika ogrožanja je najpomembnejša. V bistvu je pomemben spekter ogrožanja, še posebej ker so grožnje med seboj povezane.^{*2}

^{*2} o povezanosti med grožnjami varnosti se je v znanstveni skupnosti začelo intenzivneje razpravljati po 11. septembru 2001.7-8

Osrednja tema

Nekateri pristopi izpostavljajo pomen posameznikove svobode pred strahom (freedom from fear), kar lahko v demokratičnih družbah najbolje merimo z javnomnenjskimi raziskavami. Poleg tega pa nekateri pristopi izpostavljajo pomen tudi kvalitete življenja, npr. kanadski pristop.⁹ Drastično zmanjšana kvaliteta življenja se v tem smislu lahko tudi interpretira kot grožnja posamezniku. V tem smislu ni mogoče, da se ne bi strinjali z Oberleitnerjevo ugotovitvijo¹⁰, da se posameznik v bistvu sooča z neskončnim spektrom groženj. Zanimivo pa je po drugi strani to, da večina pristopov k človekovi varnosti izpostavlja državo kot njenega ključnega garanta. Država je načeloma najmočnejši družbeni subjekt, ki ima med drugim tudi legitimno pravico uporabe fizičnega nasilja za zagotavljanje človekove in državne varnosti. Pojavlja pa se vedno več pristopov, ki eksplicitno ali implicitno poudarjajo tudi pomembno vlogo nedržavnih akterjev. Tudi slednji lahko odigrajo pomembno vlogo pri preprečevanju ali zmanjševanju humanitarnih kriz. Pristopi navajajo preventivne in reaktivne ukrepe. Cilj prvih je zmanjšati ranljivost ljudi pred

širokim spektrom ogrožanja, medtem ko so reaktivni ukrepi razumljeni kot sekundarno sredstvo zagotavljanja človekove varnosti. Uporaba sile je zadnji možni način zagotavljanja človekove varnosti. V nabor pogosto omenjenih sredstev in mehanizmov zagotavljanja človekove varnosti sodijo:

- humanitarna intervencija ali humanitarna pomoč,
- mirovne operacije (peacekeeping),
- graditev miru (peacebuilding),
- nadzor nad oboroževanjem,
- zagotavljanje spoštovanja človekovih pravic in svoboščin,
- zagotavljanje trajnostnega gospodarskega razvoja,
- zgodnje opozarjanje,
- diplomatske misije,
- fokusirane (pametne) sankcije,^{*3}
- preventivna namestitev oboroženih sil,
- preventivna diplomacija, ^{*4}
- krepitev civilne družbe,
- zagotavljanje minimalnih življenjskih standardov,
- krepitev zmogljivosti posameznikov za soočanje s humanitar-

nimi in varnostnimi problemi (npr. skozi izobraževalne procese) itd.

Različni pristopi k človekovi varnosti se razlikujejo tudi po prednostnem redu zgoraj naštetih sredstev. Veliko strokovnjakov meni, daje lažje preprečevati krizne situacije, v katerih je ogrožena človekova varnost, vendar praksa zagotavljanja človekove varnosti mnogokrat kaže primat reaktivnih ukrepov. Razlike med tradicionalnim in človekovim konceptom varnosti najbolje ponazarja Bajpai v tabeli i.

Iz tabele je razvidno, da razlike v razumevanju referenčnega objekta, ključnih groženj in ogroženih vrednot vplivajo na različno dojetje ključnih varnostnih sredstev. Sklenemo lahko, da je človekova varnost postala neločljiv element nacionalne in mednarodne varnostne politike, ki jo izvajajo države, mednarodne organizacije in tudi številne nevladne organizacije. Človekova varnost igra bolj ali manj neposredno vlogo pri oblikovanju in izvajanju teh politik.

Bralec bi na tej točki lahko dobil napačen občutek, da je namen koncepta človekove varnosti

^{*3} Primer pametnih sankcij dobro ponazarja, kako skrb za človekovo varnost vpliva na razvoj mednarodnega prisilnega mehanizma. Izkušnje po letih sankcij proti številnim državam so pokazale, da mnogokrat niso prizadele državnih organov, temveč prebivalstvo. Denimo, v sankcionirani državi ni bilo goriva ali zdravil za širše množice, državni uradniki in politiki pa so jih lahko dobili. Torej sankcije niso delovale ravno na tiste, ki so bili najbolj odgovorni za kritično situacijo, v kateri se je znašla država. Iz tega razloga se je praksa izvajanja mednarodnih sankcij spremenila v smeri bolj fokusiranih ukrepov, kot je denimo zamrzitev bančnih računov političnih elit. Načeloma se na ta način manj ogroža splošno človekovo varnost v sankcionirani državi.

Agenda človekove varnosti zahteva tudi nove diplomatske pristope. Poudarjen je koncept "mehke moči" (soft power), za katerega sta značilna prepričevanje in poganje namesto prisile ter uporaba javne diplomacije in novih komunikacijskih sredstev. ⁹

Osrednja tema

	NACIONALNA VARNOST	ČLOVEKOVA VARNOST
Varnost za koga (referenčni objekt)	Primarno države	Primarno posameznik
Zaščita katerih vrednot	Ozemeljska celovitost in nacionalna neodvisnost	Osebna varnost in svoboda
Varnost pred katerimi grožnjami	Tradicionalne grožnje (vojaške grožnje, nasilje drugih držav)	Tradicionalne in netradicionalne grožnje, prevladujejo netradicionalne, nevojaške grožnje
Varnost s katerimi sredstvi	— sila je primarno sredstvo za zagotavljanje varnosti, uporablja se enostransko, za varnost države; ravnotežje sil je pomembno; — moč se enači z vojaškimi zmogljivostmi, ki so pomembne za zaščito — redko sodelovanje med državami, le zaveznitva; — norme in institucije le omejeno koristne, predvsem na varnostnem/vojaškem območju	— preprečevalni ukrepi, predvsem trajnostni človekov razvoj, primarno sredstvo zagotavljanja varnosti; — popravni oziroma kurativni ukrepi, tudi kolektivna uporaba sile, sekundarno sredstvo zagotavljanja varnosti; — ne le zaščita, tudi usposabljanje ljudi; — sodelovanje med državami in nedržavnimi akterji učinkovito in trajno; — norme in institucije so pomembne

Tabela i: Primerjava koncepta tradicionalne in človekove varnosti 9»6

zamenjati in nadomestiti koncept tradicionalne varnosti. Axworthy v tem smislu ugotavlja, da koncept človekove varnosti nima tega cilja. Oba koncepta predstavljata samo različne predstave, kako odgovarjati na obstoječe grožnje. Osnova koncepta tradicionalne varnosti je suverenost države, medtem ko je osnova koncepta človekove varnosti suverenost posameznika.¹¹ V bistvu ti dve suverenosti in pravici koeksistirata v sodobnem svetu, poleg tega pa je zaznati tudi procese medsebojnega vplivanja. Izjemnega pomena pa je, da koncept človekove varnosti ne negira tradicionalnega koncepta varnosti, saj vključuje njegove bistvene elemente. Lahko rečemo celo, da koncept človekove varnosti dopolnjuje koncept naci-

onalne in mednarodne varnosti tako, da ga usmerja na človeške vidike varnosti.

Potrebe posameznika so postale pomembna vhodna determinanta

v oblikovanju nacionalne in mednarodne varnostne politike.

Človekova varnost v praksi

Ugotovljeno dejstvo, da je človekova varnost postala sestavni del nacionalnih in mednarodnih varnostnih politik, se v praksi potrjuje na številne načine. V nadaljevanju predstavljamo nekaj ključnih načinov.

V mednarodni praksi se izkaže, da je koncept človekove varnosti neposredno povezan s konceptom zagotavljanja mednarodnega miru in varnosti. Poročilo Visokega odbora OZN o ogrožanju postavlja kategorijo ogrožanja človekove varnosti ob bok kategoriji ogrožanja držav.¹² Vir ogrožanja človekove varnosti so lahko nedržavni subjekti ali pa države, ki bi človekovo varnost dejansko

Osrednja tema

Država	Rang med državami	Indeks človekovega razvoja
Norveška	2	0,968
Švedska	6	0,956
Avstrija	15	0,948
Italija	20	0,941
Nemčija	22	0,935
Grčija	24	0,926
Slovenija	27	0,917
Hrvaška	47	0,850
BiH	66	0,803
Albanija	68	0,810
Makedonija	69	0,801
Kitajska	81	0,777
Turčija	84	0,775
Iran	94	0,759
Egipt	112	0,708
Sudan	147	0,526

Tabela 2: Indeks človekovega razvoja po izbranih državah (200/—2008)³

morale zagotavljati. Odbor je predlagal oblikovanje celovitega sistema kolektivne varnosti, ki bi se osredotočil na nove in stare grožnje ter varnostne probleme vseh držav — bogatih in revnih, močnih in šibkih. Zelo očitno je, da je OZN postopoma razširila lastno razumevanje ogrožanja mednarodnega miru in varnosti, ki tradicionalno izhaja predvsem iz konfliktov med državami, na humanitarne varnostne krize znotraj držav. Notranje vojne, genocid in druge ekstremne kršitve človekovih pravic se zdajlahko jemljejo kot grožnje mednarodnemu miru in varnosti. Pregled resolucij OZN pokaže, da jih je bilo veliko (tudi tistih, ki so bile sprejete v skladu s sedmim poglavjem ustanovne listine) sprejetih v luči take interpretacije. Denimo resolucija 668 (1991) o Iraku je poudarila grožnjo zatiranja civilnega prebivalstva, ki predstavlja pravo grožnjo mednarodnemu miru in varnosti. Varnostni svet je leta 1992 odo-

bral uporabo sile v Somaliji in na Haitiju v imenu civilnega prebivalstva in brez pristanka držav. Etnično čiščenje v BiH je bilo označeno kot kršitev mednarodnega humanitarnega prava in kot grožnja miru ter varnosti. Podobno je bil leta 1995 označen genocid v Ruandi. Omenjeni in številni drugi dokumenti OZN potrjujejo, da imata mednarodni mir in varnost vedno bolj poudarjen človeški varnostni obraz. V praksi se izkaže, da je človekova varnost zelo povezana s človekovim razvojem, kar je v bistvu posledica povezanosti obeh konceptov. Trajnostni razvoj osnovi vodi k oblikovanju okolja, v katerem je ogrožanje človekove varnosti manj verjetno. To pomeni, da so področja z relativno dolgo povprečno življenjsko dobo, dobrim šolskim sistemom in spodobnim standardom življenja (temeljni indikatorji človekovega razvoja) na splošno bolj varna.*⁵ Indeks človekovega razvoja (Human Development Index) se izračunava za 177 držav po svetu. Tabela prikazuje indeks za izbrane države in njihov vrstni red.

*⁵ Indeks človekovega razvoja si bralec lahko ogleda na <http://hdr.undp.org/en/>.

Trajnostni razvoj zagotavljanjem pravičnejše razdelitve bogastva (sever — jug) in bistveno manj destruktivnim poseganjem v Zemljino okoljsko osnovo, torej s svojo ekonomsko in ekološko komponento, ne ustvarja toliko družbenopolitičnih pogojev, ki bi vodili v smeri nastajanja novih oboroženih konfliktov. To dejstvo priznava tudi poročilo Visokega odbora OZN o ogrožanju, saj ekstremna revščina neposredno ogroža veliko ljudi in spodbuja nastajanje drugih groženj, vključno z oboroženim konfliktom.¹² Zgornja tabela prikazuje sicer majhen vzorec držav, vendar pa nam na podlagi poznavanja človekove varnosti v posameznih državah omogoča potrditev dejstva o korelaciji človekove varnosti s človekovim razvojem. Relativno varno okolje je predpogoj za uresničevanje kakršnih koli razvojnih projektov, kar očitno spet povratno vpliva na varnost. Prebivalstvo z zadovoljelnimi osnovnimi eksistenčnimi potrebami se manj verjetno zateka k nasilju. V praksi se izkaže tudi velika povezanost med človekovo varnostjo in spoštovanjem človekovih pravic in svoboščin. Razmerje med človekovo varnostjo in človekovimi pravicami je dokaj kompleksno. Moj namen sicer ni pojasnjevati tega razmerja, vendar bi bilo treba na tej* točki navesti samo bistveno o njuni korelaciji. Bistvo človekove varnosti je v zagotavljanju varnosti za posameznika s hkratnim spoštovanjem človekovih pravic. Treba je poudariti naraščajoče vzajemno dopolnjevanje konceptov varnosti, razvoja in človekovih pravic,

kot je to storil nekdanji generalni sekretar OZN Kofi Anan.^{1^} Tako v sodobnem globaliziranem svetu ne moremo uživati razvoja brez varnosti in varnosti brez razvoja ter nobenega od navedenih brez spoštovanja človekovih pravic. Praksa načeloma potrjuje navedeno korelacijo. Poleg tega pa je treba poudariti, da je po univerzalni deklaraciji o človekovih pravicah[^] tudi varnost človekova pravica (kot vse druge svoboščine). Sodobne družbe se torej soočajo s potrebo po uravnoteženju različnih človekovih pravic. Kompleksnost razmerja med človekovimi pravicami in človekovo varnostjo ponazarja primer boja proti terorizmu. Teroristična grožnja je nesporno ena ključnih groženj evropski varnosti, kar potrjujejo številni napadi in aretacije terorističnih osumlencev. Po podatkih Europol je bilo leta 2006 v Evropi 498 terorističnih napadov.^{1^} Število napadov je naraslo na več kot 500 leta 2007.¹⁷ Za vse napade in poskuse napadov je značilna uporaba čezmernega nasilja za uresničevanje političnih (predvsem secesionističnih ali verskih) ciljev.

Protiteroristično delovanje je postalo prioriteta nacionalnih in mednarodnih varnostnih politik (glej npr. Evropsko varnostno strategijo iz leta 2003, Strategijo zveze NATO iz leta 1999 ipd.). V praksi se izkaže, da je boj proti terorizmu povzročil dokaj veliko poseganje v človekove pravice, ki so zagotovljene z ustavami in mednarodnim pravom. Zdi se, da je občasno prišlo do prioritiziranja človekove pravice po varnosti

pred nekaterimi drugimi človekovimi pravicami in svoboščinami. Pri tem je treba poudariti, da legalno dovoljeno poseganje v človekove pravice niti ni toliko zaskrbljujoče, kot je ilegalno poseganje v človekove pravice in svoboščine v imenu učinkovitejšega boja zoper terorizem. Navedemo lahko številne primere, ko so varnostni organi šli predaleč v želji po lastni učinkovitosti, hkrati pa so kršili človekove pravice: Guantanamo, Abu Graib, tajni zapori CIE, predolgo zadrževanje terorističnih osumlencev, nelegalno prisluškovanje, predaja terorističnih osumlencev v tretje države, kjer je mučenje dovoljeno ipd. Problematičen je tudi pretirano militariziran odziv nekaterih držav na teroristično grožnjo, kar je pripeljalo še do povečevanja terorističnega ogrožanja. V mednarodni praksi je mogoče tudi identificirati številne projekte, programe in mreže, ki delujejo v prid človekove varnosti. V določenih primerih stojijo za projekti posamezne države, skupine držav ali pa kar mednarodna organizacija. V nadaljevanju predstavljamo nekatere ključne primere.[^] Človekova dimenzija je poleg voja-

ško-politične in ekonomske ter ekološke dimenzije v srcu pristopa in delovanja transatlantske in transevropske varnostne organizacije, Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE). Ključni cilj OVSE je zagotavljati popolno spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spoštovati zakone, promovirati demokratična načela in institucije ipd. Človekova dimenzija izhaja iz helsinškega dekaloga, ki izpostavlja zavezo držav iz časa hladne vojne, da bodo spoštovale človekove pravice in svoboščine, vključno s svobodo izražanja, vere ipd. Tako imenovana tretja košarica OVSE zajema sodelovanje držav na tem področju. Izjemno pomembno je načelo, da zaveza po spoštovanju človekovih pravic in svoboščin ne sodi zgoljv notranje zadeve države udeleženke, temveč je stvar vseh sodelujočih držav. OVSE je za spodbujanje človekove varnosti ustanovila več institucionalnih mehanizmov, poleg tega pa je skrb za človekovo varnost izhodišče številnih terenskih misij. Ključni mehanizem na tem področju je Urad za demokratične institucije in človekove pravice (ODIHR), ki ima naslednje naloge:

Osrednja tema

- spodbujanje demokratičnih volitev, še posebej prek nadziranja celotnega volilnega procesa,
- zagotavljanje praktične podpore pri utrjevanju demokratičnih institucij in človekovih pravic ter krepitvi civilne družbe in vladavine prava,

- zgodnje obveščanje in preprečevanje konfliktov prek nadziranja uresničevanja obvez v človekovi dimenziji.

Naslednji mehanizem OVSE je predstavnik za svobodo medijev. Njegova naloga je nadzor delovanja medijev, še posebej v luči njihovega svobodnega in nemotnega delovanja.¹⁸ Oba mehanizma imata na voljo širok spekter političnih ukrepov v primeru nespoštovanja zavez v človekovi dimenziji. V praksi se izkaže, da mehanizma delujeta opozorilno in lahko prispevata k izvajanju mednarodnega pritiska na kršilce temeljnih zavez. Tudi EU postaja vedno bolj pomemben dejavnik zagotavljanja človekove varnosti navznoter (v okviru EU) in navzven (v okviru drugega stebra, kjer potekajo operacije kriznega odzivanja). Evropska varnostna strategija¹⁹ je ključni dokument, ki prvič v zgodovini EU izpostavlja širok spekter groženj, s katerim poveže širok spekter ukrepov. V tem smislu gre za strategijo za zagotavljanje evropske varnosti z vidika varnosti držav in človekove varnosti. Kot ključne grožnje izpostavi: terorizem, širjenje orožja za množično uničevanje, regionalne konflikte, razpad držav in organiziran kriminal. V zvezi z ukrepi pa izpostavlja mešanico instrumentov in sredstev, kot so obvešče-

valna, policijska, pravosodna, vojaška in druga. Izpostavlja tudi pomen izgradnje varne okolice EU (npr. Balkan) in načelo multilateralizma in intenzivnega sodelovanja s partnerji. Leta 2007 je skupina znanstvenikov pod vodstvom Mary Kaldor pripravila madridsko poročilo, v katerem je predlagala, da naj postane koncept človekove varnosti ključni koncept varnostnega delovanja EU v prihodnosti. EU je postala globalni varnostni akter, ki posreduje v številnih krizah po svetu. Pristop vojne proti terorizmu ne deluje povsem, kar pa bi se lahko popravilo z vztrajnim sledenjem koncepta človekove varnosti. V ta namen je skupina znanstvenikov predlagala šest načel zunanje varnostne dejavnosti EU:

1. primat človekovih pravic,
2. nujnost zagotovitve legitimne politične oblasti,
3. pristop od spodaj navzgor, kar vključuje angažiranje civilne družbe,
4. učinkovit multilateralism,

5. integralen regionalen pristop in

6. jasno ter transparentno strateško usmerjanje.

V državah EU (znotraj EU) pa smo po sprejetju haaškega programa leta 2004 priča prizadevanju za vzpostavitev evropskega prostora svobode, varnosti in pravice. Ključni cilj je zagotavljati varnost z minimalnim poseganjem v človekove pravice. Tudi mednarodna obrambna organizacija, zveza NATO, se vedno bolj ukvarja z zagotavljanjem človekove varnosti. Že proces širjenja z novimi članicami v svoji politični dimenziji izpostavlja kriterij demokratičnega političnega sistema in spoštovanja temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Poleg tega pa se vojaki zveze NATO vedno bolj soočajo z nalogami zagotavljanja varnosti za ogrožene skupine ljudi (humanitarne naloge, naloge izgradnje lokalne infrastrukture, pomoč pri razdeljevanju pomoči, ščitenje t. i. varnih območij ipd.). Take aktivnosti se izvajajo v Afganistanu, na Kosovu, v BiH, v primeru večjih naravnih nesreč (npr. cunamiv Aziji) ipd.

Mreža za človekovo varnost (Human Security Network) je bila ustanovljena leta 1999. Gre za skupino podobno mislečih držav, ki se prek ministrstev za zunanje zadeve posvetujejo o aktualnih vprašanjih človekove varnosti. Članice mreže so: Avstrija, Grčija, Irska, Čile, Kanada, Slovenija, Jordanija, Nizozemska, Mali, Norveška, Švica in Tajska, Južnoafriška republika pa je opazovalka. Tudi Slovenija je mreže že predsedovala. Bistvo mreže je

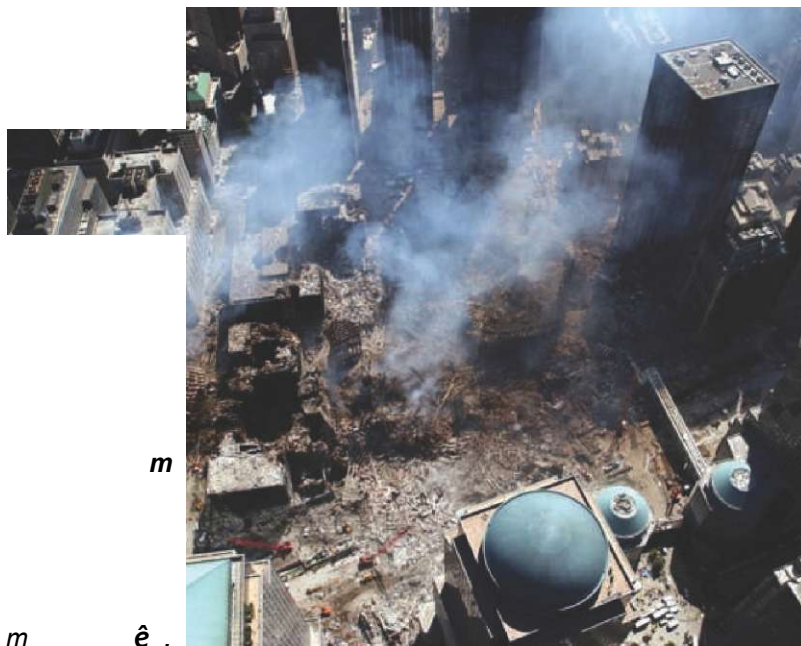
zagotavljati pristop človekove varnosti k reševanju kriz in konfliktov. Mreža ima svoj program, ki zajema predvsem področja:

- protipehotne mine in lahke pehotne oborožitve,
- otroci in ženske v oboroženih konfliktih,
- mednarodno kazensko sodišče (njegova vzpostavitev in normalno delovanje),
- razvojna pomoč,
- transnacionalni kriminal,
- preprečevanje izbruha mednarodnih konfliktov,
- varnost humanitarnega osebja,
- bojproti revščini ipd.

Tudi OZN je izjemno pomembna pri zagotavljanju človekove varnosti. Glede na splošni cilj OZN, ki je v zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti, praktično ni aktivnosti te organizacije, ki ne bi bila vsaj posredno povezana s človekovo varnostjo. V njenem okviru je bil ustanovljen sklad za človekovo varnost, iz katerega se financirajo številni projekti na tem področju. Ustanovljena je bila Komisija za človekovo varnost, ki je zastavila program OZN na tem področju. Leta 2003 je delo komisije prevzel Posvetovalni odbor za človekovo varnost.⁶ Poleg navedenih pristopov obstajajo še številni drugi in projekti (npr. japonski pristop), ki pa jih zaradi omejenosti prostora v tem članku ne moremo obravnavati. Bistveno je, da smo prikazali množičnost pristopov in projektov, ki se na tem področju izvajajo po celem svetu.

Zaključek

Spremembe v varnostnem okolju po koncu hladne vojne so prive-

die do spreminjanja konceptov sodobne varnosti. Ključni referenčni objekt varnosti ni več država, ampak družba in njena temeljna enota — posameznik. Koncept človekove varnosti zajema širok spekter ogrožanja in zagotavljanja varnosti za človeka. Relevantnost koncepta je absolutna in nedvoumna, saj je človekova varnost sčasoma postala osrednje vodilo velikega števila znanstvenih proučevanj in mednarodnih političnih pristopov. Koncept človekove varnosti je koncept prihodnosti, saj razmišljanje o varnosti prinaša dodatno vrednost, hkrati pa ne zanika tradicionalnega pristopa k varnosti. Zgolj na ta način je v sodobnem svetu možno odgovarjati na številne izzive, ki zajemajo tako klasične kot tudi številne neklasične grožnje.

V svetu obstajajo številni programi in projekti zagotavljanja človekove varnosti. V članku so bili na kratko predstavljeni le nekateri izmed njih. Vseh pristopov je toliko, da jih verjetno sploh ne moremo niti popisati, kaj šele analizirati. Ključni problem v zvezi s tem pa se pojavlja zaradi premajhne kohezivnosti med

številnimi pristopi. Neizodostna povezanost akterjev na terenu je posledica nekoordiniranega načina potrjevanja programov človekove varnosti, poleg tega pa je tudi posledica nekohezivnosti koncepta človekove varnosti. Problem je v tistem, kar po drugi strani štejemo za vrlino koncepta. Koncept se razvija s strani številnih disciplin, kot so ekonomija, ekologija, pravo, človekove pravice, varnostne študije ipd., ki pa med seboj niso v kakšnem posebnem dialogu.

Literatura

1. Prezelj, I. Challenges in Conceptualizing and Providing Human Security. HUMSECJournal, št. 2, 2008.
2. Prezelj, I. Grožnje varnosti, varnostna tveganja in varnostni izzivi v sodobni družbi: razreševanje nekaterih terminoloških dilem. Teorija in praksa, let. 38, št. 1, 2000.
3. Jordan, A., Taylor, W. in Mazarr, M. American National Security. Baltimore. The John's Hopkins University Press, 1999.
4. Grizold, A. Obrambni sistem Republike Slovenije. Ljubljana.

Osrednja tema

Visoka policijsko-varnostna šola, 1999.

5. Human Development Report 1994. United Nations Development Programme. Oxford. Oxford University Press, 1994.

6. Vogrin, A. Koncept človekove varnosti v mednarodnih odnosih. Ljubljana. FDV, diplomsko delo, 2006.

7. Prezelj, I. Kompleksno ogrožanje varnosti in nastajanje kompleksnih kriz: analiza primera terorističnih napadov na Svetovni trgovinski center v New Yorku in Pentagon. V: MALEŠIČ, Marjan (ur.). Nacionalna in mednarodna varnost: iz obramboslovnih raziskav III. Ljubljana, FDV, 2002.

8. Prezelj, I. Nacionalni sistemi kriznega menedžmenta. Ljubljana. FDV, 2005.

9. Bajpai, K. Human Security: Concept and Measurement. Indiana. University of Notre Dame. Kroc Institute Occasional Paper (No. 19), 2000.

10. Oberleitner, G. Human Security and Human Rights. Graz. ETC Occasional Paper, No. 8, June 2002.

11. Axworthy, L. Human security: Safety for People in a Changing World. Ottawa, Canada. Department of Foreign Affairs and International Trade, April 29, 1999.

12. Panel on Threats, Challenges and Change, A More Secure World: Our Shared Responsibility. New York, United Nations, 2004.

13. Human Development Report 2007/2008, Oxford. Oxford University Press, 2008.

14. In Larger Freedom: Towards

Development, Security and Human Rights for All. New York. Report of the Secretary-General, United Nations A/59/2005, 2005.

15. Universal Declaration on Human Rights and Freedoms. New York. General Assembly Resolution 217 A (III), 10 December, 1948.

16. EU Terrorism Situation and Trend Report 2007. EUROPOL. March, 2007.

17. EU Terrorism Situation and Trend Report 2008. EUROPOL. March, 2008.

18. OSCE Handbook. OSCE. Vienna. June 2000.

19. European Security Strategy — A Secure Europe in a Better World. Bruxelles. 12 December, 2003.

ZVD Zavod za varstvo pri delu d.d.
Chengdujska cesta 25
1000 Ljubljana

Nudimo vam **VARNOSTNE ZNAKE** v obliki nalepk in tabel:

- ✓ skladne z veljavno zakonodajo
- ✓ izdelane na kvalitetnih materialih
- ✓ vsebine lahko izdelamo glede na potrebe naročnikov

Več informacij: Fanči Avbelj, T 01 585 51 21, M 041 658 953, E fanci.avbelj@zvd.si

KATALOG VARNOSTNIH ZNAKOV
si lahko ogledate na: www.zvd.si

